

Foaia

pentru

Minte, Anima si Literatura.

N°. 12

10. Aprilie.

1863.

Resolutiunea preanalta

la representatiunea districtului Naseudu.

In numele Maiestatei Sale c. r. apostolice, marelui Principe a Transilvaniei, comitelui seculilor, prea gratiosului nostru Domnu.

Inclitei Universitati a districtului Naseudu! La representatiunea comitetului acelui districtu adresata catra Maiestatea Sa c. r. apostolica din siedintia tienuta in 25 Septemb. 1862, si de catra acesta reg. guberniu la locul preanaltu substernuta, — s'a induratu Maiestatea Sa c. r. apostolica cu preanalta decisiune din 24. Fauru a. c. pregratiosu a demandá, cá comitetului districtului Naseudu se se de urmátorea pregratiósa resolutiune: —

Prémilit'a multiemita a comitetului districtualu pentru decisiunile estradate cu diplom'a imperatésca din 20 Oct. 1860 si pentru instructiunea despre organizarea provisoria a municipieloru sanctionata cu preanalta decisiune din 12. Dec. 1861, s'a induratu Maiestatea Sa c. r. apostolica a oprimi cu adeverata indestulire, si a comite cancelariei reg. transilvanico anlice: cá in arma innoitiloru demandari ale Maiestatei Sale se grabésca pe catu se póte debuintiósele pregatiri pentru catu mai curund'a convocare a dietei transilvane; fiindu dorinti'a cea mai ferbinte a Maiestatei Sale c. r. si apostolice, cá decisiunile prenalte din 20 Oct. 1860 si 26 Fauru 1861 privitórie la trebile interne, si la relatiunile dreptului de statu alu Transilvaniei catra intréga monarchia — se se e-fectuedie intrunu modu, pentru tóte natiunile — conlocuitóre multiumitoriu.

De altminte s'a induratu Maiestatea Sa c. r. apostolica pregratiosu a demanda: cá comitetului districtualu se se descopere preanalt'a recunoscintia

pentru portarea s'a loiale si corespondiatória intenti-uniloru Maiestatei Sale c. r. apostolice tientitóre la fericirea patriei.

Despre care preanalta decisiune inclit'a universitate districtuale in urma gratuitei ordinatiuni reg. din 20. Fauru a. c. sub Nr. 957 emanate, prin acésta se incunoscintieza.

Din siedinti'a reg. guberniu alu Marelui Principatu Transilvania tienuta in Clusiu in 10 Martiu 1863. Nr. 8358/1863.

Poppu m. p.

Páll Sándor m. p.

Transilvani'a sub Georgiu Rákoczy I, & II., sub Acaciu Barcianu & Joanu Kemény dela an. 1631—62.

(§. 62 din istori'a Patriei.)

Noulu alesu principe Georgiu Rákoczy I., ce e dereptu, se intari de turci cá atare, inse Ferdinandu II. imperatulu Austriei (Germaniei) erá strainu de a-lu recunósce; má! tramese in contra-i spre Nicolau Eszterházy palatinulu Ungariei cu acea insarcinare: cá seau se readuca Transilvani'a éراسi sub coron'a Ungariei, seau celu pucinu se lipsésca pre G. Rákoczy de principatu.

Inse rezultatulu armeloru nu a coresponsu a-sceptarei lui Ferdinandu II., carele, si de altmentrea cuprensu cu resbelulu de treidieci de ani, face repausu de arme cu G. Rákoczy I.!

Intr'acea ivirea lui Gustavu Adolfu, régele erou alu Svediei pre campulu luptei in interesulu eluptarei libertatei cultului de religiune si a conheientiei, celeia amenintiate, face una intorsetura rapede in Germani'a.

Elu adeca nemici incurandu fruptele invingeriloru de 12 ani, ce le secerasera asupra protestanti-

loru Ferdinandu II., carni'a i lipsea toferanti'a, virtutea cea mai frumoasa si mai demna de unu Domnitoriu, si principii catofeci, aliatii sei; si in mediuloculu invingeriloru sale invita si pre G. Rákoczy I. spre a face cauza comuna intru eluptarea libertatei cultului de religiune si a conscientiei!

Inse Rákoczy, cuprensu fiendu cu compunerea partiteloru, ce-le casuara Moysa Székely, filiulu fostului principe, si Stefanu si Petru Bethleanu, rivalii si competitorii sei la tronu, nu primi de una căm data invitarea; dar' totusi se puse in legatura mai strensa cu protestantii Ungariei, mai alesu dopa ce eroulu nordului (Gustavu Adolflu) elupta una invincere stralucita langa Lipsia (Leipzig) asup'ra lui Tilly generalu lui Ferdinandu II., si cuprense Prag'a, cuibulu acestui resbelu nefericitu la anulu 1631—2; si numai dopa-ce la an. 1642 ar fi asecuratu domni'a tiei prin alegere pentru filiulu seu G. Rákoczy II., si dupace in anulu urmatoriu 1643 stete intru ajutoriu lui Mateiu Basarabu, Dlu Romaniei si aliatulu seu, carele fu atacatu de Vasiliu Lupu, Dlu Moldovei, cari se bateau intre sene, că si cumu ar fi fostu nesce straini de sange si interese, — face aliantia cu Svedii si Francii in contr'a lui Ferdinandu III, imperatulu Austriei, si rogatu de repetite ori de protestantii Ungariei, intră in anulu 1644 in Ungari'a, se face Domnu preste Ungari'a de susu, si elupta de nou cu sangele transilvaniloru libertatea cultului de religiune si a conscientiei pentru protestantii Ungariei si ai Transilvaniei! Libertate! de carea omenii, candu se-au unitu in staturi, neci nu-au volitu, dar' neci nu-aru fi potutu a abdice!

Ast'a libertate de cultu apoi se garantă si prin pacea renumita dela Lintiu (Austri'a), ce o inclia G. Rákoczy I. cu Ferdinandu III. catra capetulu anulu 1645 in carea se permise cultulu liberu deplenu pentru protestantii Ungariei, in tempu ce romanii, carii anche au sangeratu pentru eluptarea causei sante, celeia a libertatei cultului de religiune si a conscientiei, furu deschisi dela acésta filia a ceriului, dela acestu dóru cerescu; má!, ce e mai multu, se piersecău in vechiulu loru pamentu din punctulu diferintiei confesiunali nu numai de catra romano-catolici, ci si de protestanti, preloptatorii libertatei cultului de religiune si-a conscientiei! Ce contradicere!

Asemene se dede dreptu egalu cu catolicii si protestantiloru Germaniei prin faimós'a pace vestfalica, ce s'a incliatu la anulu Dlui 1648 si asia una data

se puse capetu atatei versari de sange omenescu. — Totu in estu anu repausa si G. Rákoczy I. si filiulu seu G. Rákoczy II, omu cu capacitate si ambitiosu, 'si fece renume cu acea: ca la án. 1653 in aliantia cu Mateiu Basarabu, Dlu Romaniei depusera pre Vasiliu Lupu Dlu Moldovei, si publică cartea de legi numite: „A p p r o b a t a e“ (Asprubate); éra la anulu 1655 sugrumă rescóla ostasiloru straini, asia chiamati „Seimeni“, cari denegaseru ascultarea si supunerea lui Constantinu Basarabu, Domnulu Romaniei!

G. Rákoczy II. imbetatu de aceste rezultate se fece si mai ambitiosu, si Transilvani'a érá acumu prea-mica pentru elu!

De aci cért'a si batali'a dintre Svedi'a si Poloni'a fu una ocazione prea bene venita, că se se amestece in negótiale acesteia cu cugetulu de a o cuprende pentru sene!

Ce e dreptu, Joanu Casimiru, regele Poloniei atacatu in tier'a s'a, si adusu in extreme invita pre G. Rákoczy II. intru ajutoriu in contr'a svediloru, neamiciloru sei; si dopa mórtea sa i-promise coron'a Poloniei, cu acea adaugere inse: că Rákoczy se primésca catolicismulu; inse G. Rákoczy II. din inchinarea s'a catra protestanti primí, spre nefericirea s'a, invitarea, ce-o i-fece Carolu Gustavu, regele Svediei, (că acest'a se tienia pentru sene numai Pose-nulu; éra cea-alta Polonia se fia a lui Rákoczy) si cu inceputulu anului 1657 purcese in Poloni'a cu una óste de 60,000.

Ferdinandu III., imperatulu Austriei, temenduse, că nu cumvá din ést'a aliantia a lui G. Rákoczy II. cu svedii se se renasca de nou unu altu resbelu religiosu, intrebuintia tóte mediulócele, cate-i-steteru sub despunere, spre alu abate dela acestu cugetu.

Cé furu indáru tóte vórbele si svatuirile lui, má! cliaru si amenintiarea tureulci; de óra-ce elu rapitu de ambitiunea s'a nesuia orbislu spre periculuu seu! Rákoczy ajunsu in Poloni'a se uni la Cracovi'a cu Carolu Gustavu, regele Svediei; má! cuprenseru si Varsivi'a, capital'a Poloniei, candu de una data se lati faim'a cu rapediunea fulgerului: cumcá regele Daniei sumutiatu de austriaci ar' fi atacatu Svedi'a!

Impregiurare! ce constrense pre Carolu Gustavu a se reintorná spre aperarea tiei sale!

Rakoczy lasatu acumu de sene si in voli'a intemplantu fu atacatu de tóte laturile de catra poloni;

mai adauge: că Leopoldu I., imperatul Austriei fece alianția cu regele Poloniei, caruia i-si tramese 16,000 ostasi sub Heusler; pre candu de alta parte sultanulu turcescu porni in contr'a-lui pre Chanulu tatarescu; si asia deveni elu in starea trista, catu numai pre lunga cele mai rusinose conditiuni si numai din grati'a poloniloru se potu reintorce a casa debelatu cu una mana de omeni!

Tiér'a intréga ca una mama doliósa se imbracă in doliu pentru pierderea flórei fiiloru ei!

Inse acestu resbelu nefericitu fù numai inceputulu doreriloru!

Rákoczy reintorsu din Poloni'a debelatu aflà tiér'a in fierbere in contr'a-i; la care se mai adause; că turculu anche demandà scóterea si lipsirea lui din domnia.

Nefericitulu principe inconvoliatu sub greutatea impregiurariloru nefavoritórie se plecà, si abdise in favórea lui Francis cu Rhédey cu acea adaugere inse: că déca vá poté dumeri meni'a turcului, fora neci una alegere se fia elu érași principe!

Cè, candu intielese, cumèà ómenii lui neci nu furu ascultati de turcu, fece legatura cu Constantinu Basarabu, Dlu Romaniei, si cu Georgitia Stefano, Dlu Moldovei, cu inceputulu anului 1658!

Cu care pasiu alu seu inse fece pre sultanulu turcescu se turbe de menia. — Carele dreptu acea aprensu de furia alungà pre Domnii romani din scaunele loru, cari fugiru la Rákoczy; éra pre transilvani i-amenintià: că déca voliescu se-le stee in susu capetele, se faca si eli asemene cu Rákoczy; — carele intru acea inse, — neluandu in séma neci amenintia-re turcului, neci rogarile fierbenti ale transilvaniloru: că se le crutie tiér'a, — inteti de nou ajutoriu de la Leopoldu I. imperatul Austriei; si de alta parte respinse pre Pasia dela Buda in Banatu, carele venià in contra-i.

Cè betranulu Veziru Kiüprili Mohomedu érá pre calea dela Adrianopolea, si tatarii din partea resaritèna a tierei. — Indáru se intrepuse Leopoldu I. pentru Rákoczy; de óra-ce Vezirulu érá neinduplecatu, má! i fece imputari lui Leopoldu, pentru ce se amesteca, unde nu-i fierbe óla!

Rákoczy se retrase in ascunsele carpatiloru celoru increscuti cu codri seculari, si lasà jocu liberu tatariloru, că se póta predá, ucide, macelá, si aprende dupa placulu loru.

Si intru adevèrul pre unde numai petrunseru órdele loru cele despoliate mai de tóte semtiementele

ómenesci, érá totu numai unu focu, catu numai vede-ai cu ochii, templele Dieului, si locuintiele ómeniloru cadeau in ruine ticalóse, fierulu, fòmea, miseri'a stirpiau pre poporul celu nefericitu; ér' celi scapati de ascutitulu sabiei si furi'a loru se mináu la unu locu cá vitele, se legáu de olalta, si se face-au sclavii acelor'a, cari le-au rapitu averea! (NB. Càm 100,000 la numeru furu dusi in sclavia).

Cu unu cuventu: totu, ce le stete in cale, fù trecutu prin sabia si focu!

Sengurulu mediulocu de scaparea patriei de cutropirea totale remase pentru bietii locuitori numai de a se dá cu totul in grati'a Vezirului, la carele si trameseru pre Acaciu Barcianu, comitele supr. alu Hunedórei!

Vezirulu, ce e dreptu, i-primi in gratia; inse asia: că tributulu de 15,000 se se redece la 40,000 galbeni, se depunia indata că desdaunare pentru spe-sele resbelului 500,000 de talerei, si in fine se aléga de principe pre Barcianu!

Si asia catra capetulu anului 1658 in Siedesióre se alese de principe Acaciu Barcianu cu acea restrengere inse: că in casulu, candu turculu ar' liertá pre Rákoczy, Barcianu se abdica.

Intru acea inse Rákoczy indáru mai incercà anche una data se stempere meni'a turcului. — Leopoldu I., ce e dreptu, se mai intrepuse anche pentru Rákoczy inse nu voliá a frange pacea cu turculu pentru elu, pre carele acumu acel'a 'lu cercá a-i se dá cá prensu!

Rákoczy vediendu, că a ajunsu si joculu neamiciloru sei compatrioti, (connationali), cari in adunarea de Sabesiu lu despoliaru de tóte bunurile; má!, ce e mai multu, lu si esilaru, că pre casunatoriulu atatoru nefericiri, neci voliá se traiésca mai multu, si se resolvi la estreme.

Acaciu Barcianu spaimantatu de pasurile lui Rakoczy, dupa ce ambià cu domni'a pre Joánu Kemény, — carele toc'm'a atunci se reintórsese a casa din presóri'a tatarésea, in carea cadiúse in Poloni'a cá generalulu lui Rákoczy, — fugi la Dev'a si de aci la Temisióra; de unde apoi tramese pre Andreiu, frate seu, pentru ajutoriu la turcu. —

Intr'acea Rákoczy strense adunare la tergulu Muresiului (M. Vásárhely), in carea se recunoscú de a trei'a óra de principe alu Transilvaniei; si de a trei'a óra rogà pre Leopoldu I. pentru ajutoriu promitiendu: cumcà, si vá tramete mulierea si copilii

că ostateci în Vien'a în semnu de credință a lui; é' elu plecă în contra lui Barcianu; însefă batutu la Ulpi'a Trajana (Gradiscea) catra capetulu an. 1659.

Ce cu tôte aceste Rákoczy după retragerea, turciloru, cari reintreduseru érași pre A. Barcianu, impresură cu începutulu an. 1660. Sabiniulu, unde érá A. Barcianu cu presedia turcesci, care 'lu-ar' fi si cuprensu, se nu-lu-aru fi descensu turcii, cari se reintórseru intru ajutoriulu lui Acaciu Barcianu clientulu loru, si spre pierderea lui Rákoczy, carele la apropierea lui Sadi Ali Pasiei dela Bud'a, redecă impresurărea si se retrase la Clusiu. —

Turcii-i urmăru în calcaniu si Rákoczy spre nefericirea lui i-si mesură poterile cu eli între Gelóu si Clusiu, si plagitu fugi la Urbea mare, unde si mori incurundu. —

Ci cu mórtea lui G. Rákoczy alu II. nu se puse capetu suferintieloru!

Căci A. Barcianu repusu în domnia stórse tiér'a pana în medua spre a respunde turcului, patronului seu, tributulu si darurile indatenate.

Una mesura acést'a! cu care se fece obieptu de despretiu!

De aci partesanii lui Rákoczy si secuii chiamara la domnia pre J. Kemény, carele în sperarea ajutoriulu dela Leopoldu I. si primi ast'a invitare, si intru ace'a readună remasitiile óstei Rákoczyane, constrinse pre A. Barcianu a abdice, si conchiamă adunare generale la Regínu lusaescu catra capetulu anului 1660, în care-si dede pre facia cugetulu de a închină tiér'a lui Leopoldu I., imperatulu Austriei, dein cauza că turculu-i denegă: recunóscerea lui. Impregiurare! de carea A. Barcianu se sciú folosí de minune. —

Elu adeca descoperí prin fratele seu secretulu acest'a turcului, si miscă din nou iadulu în contra acestei tieri certate*). —

Kemény inscientiatu despre pasurile lui A. Barcianu, pre fratele acestui'a, pre Andreiu, — lu spandíură în Fagarasiu, é' pre A. Barcianu — lu închise în Ghiurghiu.

Ci Pasi'a dela Bud'a întielegundu de maltratarea clientulu seu, déde a întielége tieri despre pericóulu, ce o aslépta. Atunci patricii tieri depusera

*) „Ilectere si nequeo superos, Acheronta movebo“, după cumu se esprimase Ioane Zapolya, candu tramese soliá I. la Suleymanu

tóta poterea în manile lui Kemény impoterindu-lu la tôte, ce aru poté a sierbi spre mantuirea patriei, si judecáru la mórte pre A. Barcianu, că pre casionatoriulu pericolulu amenintatoriu, pre care-lu uciseru omenii lui Kemény la Cosma pre cale, candu-lu duceau din Ghiurghiu la Cetatea de piétra, acolo si jacu acoperitu de plagi mai multe díle pona candu satenii romani dein simtiulu umanitatii si misicati de compatimire-lu îngropáru lunga unu gardu! — Cí Turcii éráu pre cale. — Leopoldu I., ce é dreptu, demandă loi Montecuculi se stée intru ajutoriu lui Kemény, inse ajutoriulu promis ajunse tárdiu; si intru ace'a Pasi'a dela Bud'a petrunse în tiéra pre la Pórt'a de fieru si Chanulu tatarescu pre de alta parte. —

Valea ce'a romantica si incantatória a Hatiegului, Orasti'a, Sabesiulu, si cu alte cetati se prefacuru în cenusia, si satele de pre tiermuriu Muresiulu înflacararu si le arseru cu sutele; er' locuitorii loru, cari nu-si vedúru de tempuriu de capu, parte seau taliatu, parte se au dusu în sclavia; má nece copii nevinovati si mulierile nu furu crútiat! —

Urmele lui Sadi Ali pana la tergulu Muresiulu éráu presarate cu sange, si cu lacrimi, pretotindenea numai unu váétu, plansu si tiepetu se audiá. Mamele-si plangeáu filii, si nu voliáu se se mangae; pentru că nu éráu! —

Sadi Ali ajonsu la Muresiu Osiorheiu 'si contrase castrele, si la recomandarea sasiloru impuse de principe pre Mihaiu Apafy I. 1661.

Intru acést'a-i succese lui Kemény a se uní cu Montecuculi, si intruniti si petrunseru pona la Clusiu, de unde inse Montecuculi se reintórse tocma în díu'a, în carea se alese Apafy I., carui'a transilvanii, si mai alesu secuii furu constrensi ai jurá credință, si numai după ace'a Sadi Ali ducundu cu sine la 100,000 în sclavia esí din ast'a tiéra nefericita. —

Tiér'a vediendu, cata miseria casionă acea impregiurare, că se plecáru catra Leopoldu I., carele seau nu voliá seau nu poté ei ajutá, acumu se dederu pre partea lui Apafy I. si conjuraru pre ceriu si pre pamentu pre Kemény se abdica, si se nu aduca tiér'a în miseri'a estrema. —

Inse ambitiunea, acestu demonu necuratu, — 'lu coplesi, si-si puse în mente se nu se lapede de domnia pana la cea din urma suflare, se aru custá si în nefericirea milioneloru de ómeni! —

Deci impresură pre Apafy I. în Siedesióra; inse

fû frantu de Cuciucu Pasi'a la Alisiulu mare (N. Szöllös) si călcatu de viu sub copitele caliloru 1662. Vasilic'a P + p . . .

Blasiu, 25. Martiu s. n. 1863.

L i t e r a r i u.

Map'a geogr. a Banatului.

Temisior'a, 19/7. Martiu 1863. D. geometru Trumauer interesendu-se de romani, cari desu concentrati locuescu Banatulu se-au resolvatu a face unu servitiu placutu on. nostru publicu prin redigerea unei charte geogr. catu se pôte mai complete in totu respectulu. Chart'a acést'a va cuprinde in sene tôte orasiile, comunitatile, baltile, lacurile, riurile si muntii, carii i-au preseratu creatorulu pre pamentulu celu manosu si pitorescu alu siesului banatianu, precumu si distantiele locuriloru dinpreuna cu drumurile si caile ferate, cari sierpuescu provintia acést'a; — ea ne va infaciosiá totu Banatulu impartitu in comitate si cercunri, dupa starea politica de acumu, impreuna cu confiniile militare adeca: cele trei comitate banatice; Torontalulu, Timisiulu si Carasiulu: si cele trei regimente confiniare: celu romano-serbo si germano-banaticu.

Ne aflandu-se nici in un'a limba pana acumu atari charte geografice mai detaiminte lucrate, apelamu la marinimositatea on. publicu, contandu spriginu caldurosu; si mai cu séma din acelu punctu de vedere, fiindu-ca fia-carui individu ei pôte serbi spre folosint'a s'a necesaria, precumu in respectulu socialu si comercialu; asia si scientificu.

Acést'a mapa se pôte introduce in tôte scólele nóstre din Banatu, si pruncutii nostri cei fragedi voru poté trage din trins'a unu folosu nepretiuibilu, de care pana acumu erau lipsiti, ne avendu atari mediulóce ajutatória de invetiamentu, si mai alesu in limb'a romana, de carea nu numai ca nu se-au ingrigitu strainii, dar' chiaru si fiii ei au fostu parasit-o. —

Formatulu mapei va fi camu de trei ori mai mare, decatulu alu celorn de comunu, tiparita pre chartea velina si cu litere romane amesuratu cerintiei presentului. Spre á se poté edá catu maf curendu, contamu pre marenimositatea onoratului publicu banatianu, si speramu caldurosá spriginire.

Domnulu geometru Trumauer se-au serguitu de au elucratu map'a si acumu nu mai remane alt'a de-

catu se se dè spre tiparire; inse cerendu-se spese mari, care-su cu neputintia a-le acoperi, ne luamu voia prin acést'a a deschide prenumeratiune. Pretiulu unui esemplaru este 3 fl. v. a., din cari diumetate se voru tramite Dloru coleptanti inainte; eara cea-alta diumetate la inmanare.

Domnii prenumeranti sunt rogati a tramite banii de prenumeratiune catu mai curundu Dloru coleptanti si adeca: in Timisior'a Dlui Cermen'a capitanului cetatii si subscrisului; in Lugosiu Dlui negutiatoriu Popaviti'a; in Oraviti'a Dlui protopopu Popovicuiu; in Toraculu-mare Dlui parochu Th. Tempea; in Foenu Dlui notariu Lazar; in Sadelacu Dlui notariu Adam; in Lipova Dlui protopopu Tieranu; in Belintiu Dlui protopopu Gruiciu; in Homlosiu Dlui parochu Sierbanu; in Pétromanu Dlui parochu Tieranu; in Zsebelu Dlui notariu V. Popu; in Mehadia Dlui protopopu Jacobescu; in Beserica-alba Dlui negutiatoriu Radulovicuiu; in Caransebesiu Dlui negutiatoriu Petia; si in Alibunaru judelui comunalu Siosidiansu.

In urma plini de sperantia provocamu, pe totu romanulu binesentoriu, cá sasi tiena de santa datorintia, a spriginu acést'a intreprindere; si credemu, ca un'a fia-si-care comunitate vá prenumerá celu pucinu pe doue esemplare ad. unulu pentru sene si altulu pentru scóla, fiendu atare mapa de necesitate imperativa precumu oficiolateloru comunale, asia si scóleloru nóstre populare.

Intreprinderea acést'a fratiloru! este din partea unui strainu, pre carele cu atatu mai vertosu deve se-lu spriginimu, cá prin aceea se staruimu in tr'insulu boldulu vointiei si spre alte intreprinderi, folositóre intereseloru nóstre nationali.

Noi suntemu ómeni cu stare si déca ne vomu arata nepasatori, atunci cu totu dreptulu putemu díce, ca amu meritatu osand'a, contrasa din vointi'a nóstra cea inderetnica si lasa intru venarea intereseloru culturai fiiloru nostri.

J. T e m p e a,

prof. de limb'a si literat. rom.

Despre insemnatatea

seau importantia cea mare a culturai fenatiloru.

1. Dintre reutatile celea numeróse, de cari in tempulu de facia patimesce portarea economiei in unicele tieri de coróna ale Imperiului austriacu este lips'a nutretiului cea mai mare.

Plangerile generale ale economiloru: ca recólt'a,

secerisulu bucateloru, e neinsemnatu si nu de ajunsu, cà nu e cu potentia a se semená fructe comerciale mai re'ntabile din lips'a gunoiului; plangerile despre scumpatatea, reutatea si neajuns'a productiune de carne s. a. 'si afla temeulu, basea loru, cea mai mare parte in lips'a nutretiiului si asia in proportiune cu marele pretiu alu acestuia, fiindcà lips'a lui face o impededare de frunte la portarea economiei cu folosu; ma o reutate fôrte insemnatória ad. nepotenti'a de a se preface si desvoltá crescerea viteloru se afla mai cu séma, si cea mai máre parte numai in nutritia cea neajuns'a, a careia cauza este earasi lips'a cea insemnata de nutretiu ce domnesce de comunu.

2. Mai toti economii imperiului se plangu, cà este fara potintia a gunoi pre anu atat'a pamentu catu ar' avé de lipsa, — o esepiune póte ca facu celu pucinu in tempulu presentu numai economii de cereale privilegiati ai Banatului, cari se bucura de celu mai bunu pamentu in Europ'a —; cei mai multi economii ar' tiené mai multe vite, cá se póta acoperi lips'a de gunoiu, dara cuantitatea si mai alesu bunatatea gunoiului celu producu nu depende dela numerru, ci mai cu séma — singuru — dela o nutritie indestula a uniceiloru vite economice, inse spre acésta earasi le lipsesce nutretiuulu trebuinciosu.

Asiá din lips'a gunoiului nu se potu semená unele plante comerciale si rentabile, precumu: ripsu, canepa, érba rosia, hemeiu, napi dulci (pentru zaharu) cichoria s. a. pentrucà dinsele ceru o gunoier tare si asia trebuie se faca acestea fructe locu altor'a mai debili (slabe) si nerentabile, fara pretiu.

Earasi din lips'a gunoiului inapoiéza productiunea gradineloru de pomi si viniere, pentrucà poterea pamentului se sugé, pierde si nu se redà earasi prin gunoiu.

Gunoiulu lipsesce, pentru cà nu se tienu vite destule; si tienerea precumu si ingrasierea acestor'a vene scumpa si fara folosu, pentrucà nutretiu nu se póte capatá de locu, ori numai cu nescé pretiuri fôrte mari.

De vomu cercá in listele tergului vomu vedé: cà in unele tienuturi e pretiuulu pentru 1 centenariu (maja) de fenu si de otava mai mare, decatu pretiuulu secarii, má in unii ani se suie pretiuulu taritieloru de grau si secare (prin cari se suplinsce cu folosu fenulu si otav'a) mai atat'a de susu, cá a fructeloru nemacinate (a grauntieloru); — acésta se intempla din caus'a mai adese-ori repetita, ad. din o lipsa —

comu asi díce — universale de fenu si otava. Dara nu e mirare déca economii negrigresco séu parasescu — de totu — crescerea viteloru, fiindcà lipsesce la acésta temeulu principale, adi productiunea de gunoiu bunu si lesne; si prasirea nece e cu scopu indata ce vene gunoiulu prin intrebuintiarea nutretiiului (fenu, taritia s. a.) scumpu, sue la unu pretiu mare, asi'a incatu suplinirea séu inlocuirea lui s'aru aflá mai cu folosu prin cumpararea de gunoieri facute, eara din contra crescerea si tienerea de vite ar' fi numai o ocupatiune rea.

3. Déca doresce omulu o inbunare adeverata a giurstariloru multu nefavoritória la portarea economii, atunci trebuie inainte de tóte se se lucre spre departarea séu celu pucinu — catu ar' fi cu potentia — spre impucinárea lipsei de nutretiu, care este reutatea generale si apasatoria. — E adeveratu, cà in decursulu celoru 30 de ani din urma seau facutu pre lenga alte inbunari si carev'a propasire in semenarea nutretiiului si seau luatu in rotatiuni, totu-deodata se si perfectiunéza unu numeru insemnatu de plante nutritória, precumu: esparset'a, lucern'a, trifoiulu rosii si albu, apoi nappii dulci, morcovii gigantici si alte fructe tuberóse si multiemitiória. Inse afara de aceea, cà prin semenarea cea latita de trifoi si fructe tuberóse seau micitu area trebuintiosa pentru productiunea de cereale in unu modu insemnatu, este de multe ori nesigura semenarea maestrita de nutretiu si vene mai scumpa, combinanduse cu productiunea nutretiiului despre fenatie.

4. Usioru se póte vedé, cà unu fenatiu bunu da o recolta mai manósa, déca vomu cugetá numai crutiarea anuala a speseloru pentru cultur'a si sementi'a, cari sunt de lipsa la prelucrarea cerealeloru, trifoiului si fructeloru de sepatu.

Se luamu la asemenarea nóstra unu fructu ad. ovesulu, care este fôrte multiemitu séu indestulatu, atatu in privinti'a poterei pamentului, catu si a unei lucrari bune; apoi vomu aflá cà spesele (chieltuele) pentru trasura, numai la minimá lucrare ad. odata a ará si de doua ori a grapá suie la unu jugure (holda, pogóna, delniti'a) pamentu (luanduse o trasura pe di cu 2 fl., ce e lesne) la celu pucinu 8 fl. 25 cr. si pentru sementi'a 4¹/₂ metrice (32 cupe)

a 1 fl. 50 cr. 6 „ 75 „

l'a olalta 15 fl. — cr.
sunt de lipsa la unu jugure de pamentu, care espense la fenatia in totu anulu se crutia, asiá dara cu atat'a

se inmultiesce venitul fenatilor. De cumu'va semenam trifoiu, atunci vine numai sementi'a (20 pana 24 ponti à 36 cr) 7 pana la 8 fl.; — la frupte ce se sapa vine sementi'a póte mai pucinu, pentru aceea inse sue spesele pentru aratu. — ce trebuie se se intemple mai adese-ori —, inturnarea araturei si inmosinoirea, catu si pentru numeroáele lucrari cu man'a cu multu mai susu. Cu unu cuventu fenatiale sunt si voru remané si pre venitoriu celea mai iusióre (lesne) pamenturi pentru productiunea nutretielui, atatu pentru crutiarea séu pastrarea sementiei, catu si pentru poterea lucrativa, care se sue pre di ce merge, má in unele locuri e fórté scumpa.

5. Afora de aceea, cà nutretielu despre agrii (aratura) vene nepusu mai scumpu decatu celu despre fenatia, trebuie se se recunósca acestu din urma cà unu mediulocu de nutrire mai bunu si corespondiatoriu naturii viteloru economice, si mai alesu pentru vitele de prasila. Diferitele soiuri de trifoiu causéza, déca se nutrescu próspetu umflaturi; danduse uscate causéza adese-ori ferbintiela si alte stricatiuni viteloru, de alta parte fructele tuberóse, pre lenga tóte preferentiile lor, sunt fórté greua se tiené séu conservá, si potu se fia stricatorie viteloru nóstre economice, déca se voru nutri cu ele, candu se afla intrunu stadiu camu putredu.

6. De aici se póte vedé, cà fenatiale sunt in mai multe privintie radimulu principale pentru fia-sice-care economu preste totu, si mai cu séma pentru toti economii austriaci ce au o lipse de nutretiu, si cà acésta trebuie mai antaiu luata inainte de voimu a inbuna starea economiloru nostri.

7. Arealulu fenatiloru a uniceloru tiere de coróua ale imperiului nu este neinsemnatu, si acesta face in :

Austri'a de diosu	446,900	jugure
" " susu	372,000	"
Salisburgu	134,500	"
Stiri'a	455,300	"
Carinthi'a	199,200	"
Carnioli'a	289,700	"
Tiér'a de malu (Istri'a, Górtz, Gra-disc'a si Triestu)	161,300	"
Tirolulu si Vorarlbergu	472,500	"
Boemi'a	989,800	"
Moravi'a	335,200	"
Silesi'a	67,300	"

Latus 3.923,700 jugure

Galiti'a (cu Cracov'ia)	1.644,100	"
Bucov'ia	323,400	"
Dalmati'a	23,300	"
Venet'i'a	572,000	"
Ungari'a	2 565,700	"
Banatulu si Voivodin'a	855,200	"
Croati'a si Schiavoni'a	270,800	"
Transilvani'a	684,300	"
Marginile militare	792,800	"

La olalta 11.655,300 jugure.

8. Afara de Veneti'a, acarei'a fenatia se bucura de o cultura buna, mai cu séma inundarea preste acolo radevine tari inea din tempulu, din seculii de mai inainte, parte inca depre tempulu domnirii romaniloru antici, si de altu mintrelea se afla si in o clima mai favoritória —, sunt veniturile fenatiloru din unicele tieri de coróua cu multu mai diosu de mediulocu ad. nu ajungu neei la gradulu de diumetate. Dupa computurile statistice ale lui Hain produce imperiulu austriacu intrunu anu camu la 378 milliáne centenarie (maji) de fenu si otava, dupa care computare devalu in diametru luatu cate 30 cent. pre unu jugure pamentu séu 10 cent. pe un'a metrica (Metzen, care are $533\frac{1}{3}$ stangeni, ad. e a treia parte din 1 jugure.

Venet'i'a face o esceptiune dela diametrulu acestu totale, pentrucà si fenatiile ei sunt inundabile, si asiá se potu cosi de 3, má si de 4 ori pre unu anu, pana candu fenatiile din celealalte tieri de coróua austriace diacu fara nice o cultura, si pentru aceea se potu cosi numai odata.

Din arealulu (pamentulu) celu insemnatoriu mai susu-aratatu ad. de fenatia cu 11,655,300 jugure se póte luá cà un'a a patra parte este morastinosu, lacosu, séu este preste mesura umedu, doua din a patra parte nu au pusetiune rea, inse nu sunt gunoite regulatu si ingrigite bene, si asiá se póte díce cà celu multu un'a a patra parte ($\frac{1}{4}$) se afla sub o cultura regulata si buna, pana candu de o inundare fundamentale (dupa planu) si corespondiatoria abiá se bucura un'a a sut'a parte ($\frac{1}{100}$); eara gunoirea fenatiloru nu se afla mai de locu la ordinea dílei.

9. Care capitale enorme se afla aici ingropate, cu cate milliáne s'aru poté mai multu castigá pre unu anu déca crescerea si cu acésta venitul fenatiloru s'aru sui séu mari numai cu $\frac{1}{4}$ parte de

cumu se afla acum'a, care suire séu inmultire lesne s'aru poté ajunge.

Se computamu euanțitatea totale de fenu si otava, care mai susu o arataramu —, cu unu pretiu moderatu de 1 fl. 50 cr. m. a. pre 1 cent. de nutretiu (bateru că acumu mai in tôte tienuturile se platesce pentru unu cent. de fenu cate 2—3 fl. m. a.) asia representéza venitulul fenatialoru din tóta Austri'a unu capitalu de 562.500,000 fl. m. a. si crescerea de un'a a patra parte cu 93,625,000 cent. à 1 fl. 50 cr. a. ne ar' dá in bani socotita suma de 140,625,000 fl v. a.

10. Inse prin o cultura mai buna a fenatialoru ar' poté produce acestea mai multu decatu o crescere de un'a a patra parté a recóltei de pana acumu; prin o cultura indeplena s'aru poté cu asiguratare indoi venitulul de acumu ad. s'aru produce mai o data 552,500,000 fl.

Má suirea capetaleloru ce se afla in economia se marescu mai tare de vomu cugetá, că fara de o productiune mai mare de nutretiu nu se potu aduce tôte vitele nóstre la unu gradu mai inaltu, atatu in privinti'a euanțității, catu si a cualității si că inbunarea acestoru rase de vite — din cari cea mai mare parte se aduse si se aducu la unu gradu asia tiealoslu, numai prin o nutrire neajunsa si tratate crudele prin fóme, — nu este numai atunci'a cu potentia, candu inainte de tôte vá esiste o nutrire deplena si o hranire perfecta. Prin inmultirea nutretielu pentru vite catu si prin o nutrire mai buna a viteloru castigamu noi gunoiu mai multu si mai bunu, care (gunoiu) este factorulu principale la o recólta mai manósa, la cultur'a campului, gradineloru, viiloru, pometului si hemeiului.

Prin acésta cauza favoritória ad. a unui prisosu de nutretiu s'aru poté sui portarea economiei nóstre in tôte dereptiunile cu nesce pereente inbucuratorie si asiá nonumái ne amu face nedependenti de tierile straine facia cu productiunea de vite, luandu dela căii cei frumosi pana la rimatori buni de ingrasiatu, ci comerciulu nostru ar poté fi mai viu si activu prin straportarea viteloru celoru intrecatorie, decatu fusera acést'a pana acumu.

11. Fiendu cultivarea fenatialoru de o insemnatare asia mare, este cu adeveratu démna serguinti'a,

de a se pune o atentiune deosebita pre locurile acéste ranóse la portarea de economia practica, si cu mediulócele ce ne stau la mana a incercá de a vindécá reutatea cea mai potente, si prin acésta a dá ocaziune altoru ramuri economice spre o desvoltare dorita si inbunatória.

12. Mediulócele, cu care voimu noi a redicá objectulu inainte statatoriu, sunt căm multe si felurite, má si diferite, dupa insusirele objectului celu voimu alu perfectioná.

Desaparea (secarea apelor) fenatialoru lacóse si umede; inundarea celoru uscate si negunoite; gunoirea si scarificarea, scurmarea, innobilarea (oltairea) si intenerirea fenatialoru rele; plantarea si pascerea; pre lenga acestea nemicirea planteloru si animaleloru stricatorie —, si in urma numai prin o ingrigire regulata a fenatialoru ar' poté si trebue se se ajute aici. Acestea se voru pertractá, deslucí si se voru pune inaintea ochiloru prin icóne in monografiile urmatórie.

In fine se voru recapitulá earasi proportiunile venitulul si se vá proiectá suirea séu inmultirea ce s'aru poté ajunge.

Trd. de J. Chitu.

Pupes'a si priveghitóra.

Pupes'a convine c'o priveghitóre,
Si unde nu-mi incepe d'ami se laudá,
C' asiá-i de frumósa si d'atragatóre . . .
Penele si conciu, dieu, ea nu le-ar' dá,
Cu-ori-si-ce pe lume d'o ai imbiá.

„Tu priveghitóra dieu pe lenga mine
„Esti numai o ciuha, adeveru-ti spunu.“
Dar' priveghitóra tace, ride 'n sine,
Si 'n apropiare sbóra p' unu gorunu
Si 'ncependu se cante váile resunu.

Calatorii 'n drumuri stau toti in uimire,
Ascultando la versu-i dulce rapitorn.
„Ce frumosu, ce dulce“ dicu intr'o unire.
Pupes'a pismósa ambla giuru in sboru,
Dar' pe ea n'o lauda niel unu caletoru!

* * *

Astu-feiu totu de un'a sufletulu frumosu
Se prefere unu trupu catu de pomposu.

(Amic. Scól.)

D e n s u s i a n u .